

Gregor POBEŽIN | Λόγοι καὶ ἔργα: TUKIDID IN VPRAŠANJE GOVOROV

Izvoleček

Pričujoči članek opisuje vlogo govorov v Tukididovi *Peloponeški vojni*; povzema aktualne pristope k preučevanju govorov v zgodovinski monografiji (mdr. Badiana, Granta, Moles) in se sooča z najpogostejšimi dilemami pri določanju *zgodovinskega jedra* oz. *resnice* v samih govorih, ter odnosa med vsebino govorov (λόγοι) in dejansko opisanim dogajanjem (ἔργα) v sobesedilu.

Abstract

The paper deals with the role of speeches in Thucydides' *History of the Peloponnesian War*. Summarising the recent approaches to studying speeches embedded in a historical narrative (among others those of Badian, Grant, Moles), it addresses the most common dilemmas in establishing their so-called *historical core* or *truth*, and in determining what relation the contents of the speeches (λόγοι) bear to the events (ἔργα) described in the main text.

»Tukididovi« govori so brez dvoma eno najbolj perečih vprašanj v zvezi s preučevanjem *Peloponeške vojne*, ki je v preteklih letih v strokovni srenji najbrž dvignilo več prahu, kot večina problemov, povezanih s Tukididom in njegovim delom.¹ Nekatera vprašanja, ki se pojavljajo v zvezi z govori pri Tukididu, preraščajo tako rekoč v večno dilemo; predvsem razmerje med govori in zgodovinskimi dejstvi ter njihova namenskost v celotni kompoziciji sta dve takšni problematični vprašanji, ob katerih se morebitni preučevalec te problematike, ki se zdi tako

¹ Obsežna bibliografija, ki jo je v posebni razpravi sestavil W. C. West (West, W. C. *A Bibliography on Scholarship on the Speeches in Thucydides 1873–1970*. V: *The Speeches in Thucydides. A Collection of Original Studies With a Bibliography*. Edited by Philip A. Stadter. Chapel Hill, 1973, str. 124–161.), obsega kar 351 naslovov celovitih del, razprav in člankov, katerih tema so govori pri Tukididu. Po letu 1970 (oz. 1973, ko je izšla Stadterjeva zbirka razprav), je število razprav in člankov seveda naraslo na še bistveno večji obseg, ki preučevanje Tukididovega dela, čeprav v zgolj strogo določenih mejah specifične problematike, sili v smiselno (samo)omejevanje, še posebej pri vprašanju literature, ki naj bi si jo morebitni preučevalec (katerekoli) problematike v zvezi s Tukididom določil za delo.

specifična za *Peloponeško vojno*, mora pripraviti na to, da bo le stežka naletel na dva avtorja, ki bi se o tem vprašanju popolnoma strinjala: *quot homines, tot λόγοι*.

Vsekakor je eden najpomembnejših problemov, ki je brez dvoma tudi eden najstarejših, vendar danes nič bolj razrešenih, vprašanje, koliko je v Tukididovih govorih »resnice« – vedno znova je »avtentičnost« teh govorov predmet novih razprav, mnenja pa se selijo iz skrajnosti v skrajnost. Ob tem se bo pri morebitnem preučevalcu te problematike malodane nujno slej ko prej pojavil vtis, da je to vprašanje »počelo« celotne problematike, povezane z govori pri Tukididu, le-ta pa je že zdavnaj kontaminirala tudi preučevanje vseh ostalih partij *Peloponeške vojne*. Ta vtis se mestoma zdi popolnoma upravičen; kajti čeprav se vprašanje, ki bi si ga bralec lahko iskreno zastavil – namreč, kaj je bilo prej, *govori* ali *zgodovina*, ne zdi ravno na mestu, pa nas prav ena od osnovnih problematik, povezanih s preučevanjem Tukidida, namreč vplivi sodobnega (zlasti forenzičnega) govorništva na avtorja, sili v zadrego.

Problematika zgodovinske »avtentičnosti«, ali bolje, prisotnosti *zgodovinskega jedra*, ki se nam vedno znova predstavlja v zvezi z govori pri Tukididu, v smislu končne rešitve morda ne bo nikoli razpletena. Marsikateri pisec in poznavalec se je ob vprašanju govorov preprosto »vdal« v prepričanje, da se nanje ne moremo zanašati kot na verodostojen dokument; govori naj bi bili kot taki predvsem preveč »intelektualni in preveč splošni«². Toda tudi ta ugotovitev je sama po sebi precej huda posplošitev; nekateri govori, npr. Periklov govor 2,13, so vsej prej kot splošni, temveč zahajajo v neverjetne podrobnosti. Vendar pa lahko na to trditev o (pre)splošnem značaju govorov vsaj v nekaterih primerih brez težav pristanemo; popolnoma nemogoče je, da bi vsaj nekateri govori, ki se nahajajo v zgodovinskih delih, lahko prodrli do bralca v točno takšni obliki, kot so jih govorniki dejansko posredovali pred svojim občinstvom.

Tak sklep nam omogočajo, kakor opaža Grant, nekatere najosnovnejše »logistične« težave, povezane z govori v zgodovinopisnih delih: govorov prav gotovo nihče ni stenografiral; jezik, v katerem so govori predstavljeni, je najpogosteje jezik pisca in ne govornika; zlasti vojaški govori predstavljajo posebno vprašanje – le kako je bilo mogoče, da so generali spregovorili pred več tisoč vojaki? Le kako bi jih lahko vsi slišali?³

Ti pomisleki, ki so sicer povsem na mestu, pa kljub vsemu ne dajo odgovora na prvo vprašanje, ki si ga na vsak način moramo zastaviti. Ob predpostavki, od katere pravzaprav ne moremo odstopati, tj. da v

² Cawkwell 1997, 6.

³ Grant 1995, 44.

Tukididovih govorih na vsak način mora biti neko zgodovinsko jedro, se moramo vprašati: kolikšen je obseg tega zgodovinskega jedra? V tem pogledu so nekateri, npr. Badian⁴ in Moles⁵, zašli v skrajnost s stališčem, da se je Tukidid povsem zavestno že od samega začetka trudil zavajati bralca z ustvarjanjem lastne, »tukididovske« resnice.

Takšno mnenje, ki se vsekakor razvija v smeri zanikanja zgodovinskega jedra v Tukididovih govorih, je vsaj vprašljivo; v resnici moramo pristati vsaj na stališče, da je »avtentičnost« govorov, ali bolje, prisotnost in obseg zgodovinskega jedra v »Tukididovih« govorih zgolj stvar približkov. Obenem je razlago vloge govorov v svojem delu ponudil kar sam Tukidid; interpretacija celotnega vprašanja je, tako se zdi, postala odvisna od tega, kako si vsak posameznik razlaga nekaj »skrivnostnih« Tukididovih trditev iz t.i. »metodološkega poglavja« 1,22.

1,22,1–2:

Καὶ ὅσα μὲν λόγῳ εἶπον ἕκαστοι ἢ μέλλοντες πολεμήσειν ἢ ἐν αὐτῷ ἤδη ὄντες, χαλεπὸν τὴν ἀκριβείαν αὐτῆν τῶν λεχθέντων διαμνημονεῦσαι ἦν ἐμοί τε ὧν αὐτὸς ἤκουσα καὶ τοῖς ἄλλοθεν ποθεν ἐμοὶ ἀπαγγέλουσιν· ὡς δ' ἂν ἐδόκουν μοι ἕκαστοι περὶ τῶν αἰεὶ παρόντων τὰ δέοντα μάλιστα' εἰπεῖν, ἐχομένῳ ὅτι ἐγγύτατα τῆς ξυμπάσης γνώμης τῶν ἀληθῶς λεχθέντων, οὕτως εἴρηται· τὰ δ' ἔργα τῶν πραχθέντων ἐν τῷ πολέμῳ οὐκ ἐκ τοῦ παρατυχόντος πυνθανόμενος ἠξίωσα γράφειν, οὐδ' ὡς ἐμοὶ ἐδόκει, ἀλλ' οἷς τε αὐτὸς παρῆν καὶ παρὰ τῶν ἄλλων ὅσον δυνατὸν ἀκριβείᾳ περὶ ἐκάστου ἐπεξέειπεν.

Analiz in razlag »zloglasnega« odlomka 1,22,1–2 je več, kot bi jih lahko v tem omejenem obsegu pregledali; večina teh razlag in analiz ponuja povsem različne poglede, pogosto med seboj diametralno nasprotni, ki še pogosteje temeljijo na raznovrstnih interpretacijah in prevodih posameznih izrazov. Ob tem se lahko strinjamo z Wilsonovo oceno, da »so mnoge od teh razlag še manj razumljive kot besedilo, ki ga želijo pojasniti« in da se ob vseh teh analizah pojavlja močan vtis, da s svojo argumentacijo, ki je mestoma kljub različnim pogledom razmeroma identična, vodijo k eni, bolj ali manj poenoteni razlagi.⁶

Najbolj kritična trditev iz poglavja 1,22 je vsekakor tale:

1,22,1: ὡς δ' ἂν ἐδόκουν μοι ἕκαστοι περὶ τῶν αἰεὶ παρόντων τὰ δέοντα μάλιστα' εἰπεῖν, ἐχομένῳ ὅτι ἐγγύτατα τῆς ξυμπάσης γνώμης τῶν ἀληθῶς λεχθέντων, οὕτως εἴρηται.

⁴ Badian, 1993.

⁵ Moles, 1993.

⁶ Wilson 1982, 95.

Ta Tukididova trditev je bržkone sprožila več poskusov interpretacije kot vse ostalo, kar je Tukidid sestavil v *Peloponeški vojni*; strokovnjake in poznavalce je enako vznemirjal le še Periklov pogrebni govor.

Večina interpretacij tega odlomka se razhaja pri treh ključnih postavkah, razlage pa, tega vtisa se ne moremo ubraniti, so tako različne predvsem zaradi težav pri osnovnem razumevanju izvirnega besedila. Ob številnih interpretacijah na to temo se še najbolj tolažilna zdi ugotovitev, da je »Tukidid avtor, ki ga je težko razumeti«. ⁷ Pomen celotnega odlomka je, o tem se strinjajo avtorji vseh dosedanjih analiz, popolnoma odvisen od interpretacije treh pojmov, ki so s tega stališča postali kritični moment vseh raziskav, tako rekoč »cruces interpretationis«.

Ena najbolj problematičnih in spornih zadev pri mnogih interpretacijah je, kakor omenja Rokeah v svoji razpravi »Τὰ δέοντα περὶ τῶν ἀεὶ παρόντων« ⁸, da so mnogi pisci pri obravnavi tega vprašanja Tukididovo misel iz pogl. 1,22 obravnavali parcialno, pri tem pa sta se jasno definirala dva »tabora«; v preteklosti naj bi se zlasti več pozornosti namenjalo analizi »drugega dela« Tukididove misli, katerega jedro je »τῆς ξυμπάσης γνώμης τῶν ἀληθῶς λεχθέντων«. Posledica takšnih polariziranih pristopov so bile različne, med seboj nasprotujoče si teorije o izvoru in vlogi govorov v *Peloponeški vojni*, ne da bi nas lahko katerakoli od teh teorij popolnoma zadovoljila; ⁹ popolnoma nemogoče je namreč, da bi Tukidid svoje metodološko poglavje 1,22 sestavil iz dveh popolnoma nasprotujočih si trditev, postavljenih v eni sami povedi, da bi jih lahko razlagali ločeno oz. da bi nam lahko le ena od njih služila za konceptualno izhodišče. Že zgodaj pa so se pojavile zahteve, da mora pravilna razlaga Tukididovega koncepta vključevanja govorov temeljiti le na obdelavi in pravilnem razumevanju celotnega odlomka. ¹⁰ Če naj torej poiščemo vsaj približek pravilnega sklepa o Tukididovem konceptu vstavljanja govorov, moramo iskati celovito razlago njegove konceptualne napovedi.

Med novejšimi razpravami na to temo ponuja Rokeah ¹¹ razlago izraza τὰ δέοντα v smislu krajšanja oziroma »kondenzacije« govorov, ki bi sicer, če bi hotel povsem dobesedno oz. »natančno posneti to, kar je bilo povedano« – tj. τὴν ἀκρίβειαν αὐτῆν τῶν λεχθέντων διαμνημονεῦσαι, narasli na neobvladljiv obseg. ¹² »Τὰ δέοντα« tudi

⁷ Badian 1992, 187.

⁸ Rokeah, 1982.

⁹ Rokeah 1982, 387.

¹⁰ Npr. Grossinsky v svojem zelo pomembnem delu *Das Programm des Thukydides*, ki je leta 1936 izšlo v Berlinu (non vidi).

¹¹ Rokeah, 1982.

¹² Zelo tehtna pripomba, ki jo v zvezi s tem navrže Rokeah, je, da v duhu *prirejanja* oz. krajšanja govorov na obseg najnujnejših informacij tudi branje najdaljšega

Gomme v komentarju k *Peloponeški vojni*¹³ razume kot povzetek različnih pristopov med narativnimi in govornimi partijami; v slednjih je bil avtor po Gommovem mnenju prisiljen v »ostro krajšanje«, saj *verbatim* svojih virov ne bi mogel citirati.¹⁴ Rokeah razmišlja v smeri uporabnosti: Tukidid naj bi govore *prirejal* zato, ker ga zanimajo le tisti podatki, ki so za njegovo delo najbolj relevantni; ti podatki s stališča bralca tudi največ prispevajo k razumevanju *zgodovine*. Marincola¹⁵ se je pri izrazu τὰ δέοντα odločil za interpretacijo »what was necessary (for the given occasion)«.

Ob tem se seveda izkaže za povsem nujno to, da izraz τὰ δέοντα obravnavamo le v celotnem kontekstu metodološke trditve iz poglavja 1,22. Razlaga Tukididovega metodološkega pristopa se s tem, vsaj na videz, precej zaplete. Daleč najbolj problematična misel, »τῆς ζυμπάσης γνώμης τῶν ἀληθῶς λεχθέντων«, je namreč postala predmet številnih interpretacij, od katerih naj omenimo nekaj najvidnejših.

Izraz ζύμπασα γνώμη, ki je bil sicer predmet številnih razprav, so avtorji na splošno razumeli v smislu »splošnega smisla«; J. de Romilly¹⁶, denimo, predlaga razlago »pour la pensée générale«, Crawley¹⁷ razume ζύμπασα γνώμη kot »the general sense«, Gomme pa v svojem komentarju k Tukididu¹⁸ predlaga smisel »the general purport«. Huart¹⁹, ki izraz γνώμη razlaga med drugim tudi v smislu »idée, opinion«, izraz ζύμπασα γνώμη razlaga kot »l'idée générale«²⁰. Med novejšimi interpretacijami se Rokeah prav tako nagiba k »the general sense«, Woodman²¹ pa k pomenu pa »the general gist«, ki ga sprejema tudi P. Arnold.²² Ena najnovejših interpretacij, ki jo za ζύμπασα γνώμη ponuja Marincola, je »the entire argument«. Drugačno razlago, s katero se denimo bolj strinja tudi Badian²³, je ponujal Schwartz²⁴, ki je zavračal pomen »splošni smisel« (der Gesamtsinn), temveč predlagal raje raumevanje fraze v smislu »die Willensrichtung im Ganzen«.

---

govora v Tukididovi *Peloponeški vojni*, namreč Periklov *Epitáphios lógos*, traja le kakih dvajset minut.

¹³ Gomme, 1950–1981.

¹⁴ Gomme 1950, vol. 1, 141.

¹⁵ Marincola, 2001.

¹⁶ de Romilly, 1967².

¹⁷ *History of the Peloponnesian War*. Translated by Richard Crawley, ed. by W. Robert Connor. London – Vermont, 1993.

¹⁸ Gomme, 1950–1981.

¹⁹ Huart, 1968.

²⁰ Huart 1968, 308.

²¹ Woodman, 1988.

²² Arnold, 1992.

²³ Badian 1992, 187

²⁴ Schwartz, 1919.

Še nekoliko bolj se zaplete pri pravilnem razumevanju izraza τῶν ἀληθῶς λεχθέντων, pri kateri je sicer več konsenza, vendar pa so tudi nekateri avtorji, zlasti Proctor, izraz razumeli popolnoma drugače kot večina ostalih. Crawley izraz prevaja z »what they (the speakers, op. p.) really said«; J. de Romilly predlaga »des paroles réellement prononcées«. Eno najbolj problematičnih razlag v zadnjem času je predstavil Proctor²⁵, ki se zavzema celo za drugačno branje izvirnika, namreč τῶν ἀληθῶς λεγόντων (»tistih, ki so dejansko govorili«) namesto τῶν ἀληθῶς λεχθέντων.²⁶ Proctorjev predlog pa bi vendar bil možen le, če bi ga v celotnem kontekstu razumeli tako, da bi se skladal s Schwartzovim razumevanjem izraza ξύμπασα γνώμη v smislu »die Willensrichtung im Ganzen«. Toda prav slednja razlaga se zdi mogoča le, če izraz γνώμη sprejmemo kot zgolj izraz *zmožnosti duha*,²⁷ ne pa tudi za posledico te zmožnosti; takšno poenotenje pomenov se zdi, kot lahko ugotovimo ob Huartovi izčrpnii analizi, povsem nemogoče – iskanje kakršnega koli skupnega pomena za izraze, kot je denimo γνώμη (ali katerikoli drugi izraz »psihološke« vsebine), se v resnici zdi največja napaka, ki jo ob preučevanju Tukididovih govorov – in seveda *Peloponeške vojne* nasploh – lahko zagrešimo. V tem oziru se zdi, da tudi Proctorjevo (in Schwartzovo) interpretacijo problematičnega odlomka lahko zavrremo.

Prevod »splošno sporočilo« oz. »splošni smisel« (»the general purport«, »l'idée générale«) se sicer Marincoli²⁸ zdi neprimeren, ker naj bi izključeval Tukididovo ambicijo po »čim natančnejšem« predočanju (ὅτι ἐγγύτατα) govorov; toda to v resnici ne more biti sporno, saj je avtor sam priznal težave, na katere je naletel pri obnovi govorov: χαλεπὸν τὴν ἀκριβείαν αὐτῆν τῶν λεχθέντων διαμνημονεῦσαι ἦν ἔμοι ...

Še najprimernejše se torej zdi takšno razumevanje odlomka, kakor ga predlaga denimo Rokeah v svoji razpravi²⁹: »... in so far as each of the speakers seemed to me to have said the things most relevant to their ever-current issues – I have presented their words, keeping as close as possible to the general sense of what was actually said«.

Ob tem se zdi nujno predlagati tudi ustrezen slovenski prevod: »Zapisal sem jih (govore, op. p.) tako, kakor bi se po moji sodbi posameznik bistveno izrazil o vsakokrat prisotnih temah, pri tem pa sem

²⁵ Proctor, 1980.

²⁶ Proctor (Proctor 1980, 150) se za to branje besedila zavzema na podlagi dveh pomembnih rokopisov (Britannicus (Londiniensis) in Monacensis).

²⁷ *La faculté de l'ame* (Huart 1968, 37) kot *zmožnost* oz. *aktivnost* duha proti manj racionalnim oz. neracionalnim kategorijam, kot je npr. ὀργή.

²⁸ Marincola 2001, 78.

²⁹ Rokeah 1982, 395.

se kolikor mogoče tesno držal splošnega sporočila tega, kar je bilo dejansko povedano.«

Ob problemu pravilne interpretacije tega odlomka si moramo nazadnje seveda zastaviti vprašanje, v kolikšni meri se lahko zanašamo na to, kar je Tukidid v začetku svojega dela predstavil kot smernice svojega ustvarjanja. Popolnoma nesprejemljiva se namreč zdi Badianova trditev, v kateri seveda ni osamljen, da je z metodološkega stališča v govorih zgrešeno iskati potrditev koncepta, zastavljenega v poglavju 1,22.³⁰ S to trditvijo bi se morda (delno) celo lahko strinjali, če Badian do te problematike ne bi zavzel stališča, da so govori pač tisti prostor, kjer se pojavljajo retorično učinkovite misli; na ta način pa postane mogoče, da govori sploh ne vsebujejo zgodovinskih argumentov, ne glede na to, ali je govornik govoril resnico.³¹ Avtorjeve zgodovinske ambicije so ob takšnem sklepu dejansko skrčene na minimum, tako rekoč na funkcijo opravičevanja Periklove in posledično atenske politike.³² V tem oziru pa interpretacija poglavja 1,22 niti ni potrebna: lahko bi preprosto ugotovili, da Tukidid tudi pri lastnih metodoloških smernicah, tako kot drugod, sploh ni iskren. Ta pristop pa se zdi skrajno problematičen.

Badian seveda (v zadnjem času) ni osamljen predstavnik tega pristopa; do vprašanja Tukididovih govorov je podobno stališče zavzela tudi P. Arnold, ki vlogo govorov razlaga kot retorično manipulacijo z občinstvom;³³ sodobni bralec, ki Tukididovo delo lahko kritično primerja z relevantnimi informacijami za iste dogodke, lahko prepozna »varljive argumente« (*fallacious arguments*) in tako pretehta vsako trditev; šele na ta način je sposoben presoditi, kako so dejstva in domnevna dejstva (*alleged facts*) uporabljena za specifične retorične potrebe in tako v luči dejanskih zgodovinskih dogodkov ugotoviti prava sredstva ter namen te retorične manipulacije.³⁴

Takšen pristop, ki ga je težko sprejeti, gre v smeri, ki Tukididovo *Pe-loponeško vojno* pravzaprav zreducira na nivo fikcionalnega pripovednega žanra, v katerem je dovoljeno tako rekoč vse. Glede na siceršnjo rabo vložkov, kakršno je denimo *razmišljanje* njegovih junakov bi se lahko avtor k takšnemu izkrivljanju resnice za retorične potrebe dejansko lahko zatekal *ad libitum*, kadarkoli in v zvezi s katerokoli situacijo, na kar pa nikakor ne moremo pristati.

Toda razlaga Arnoldove gre v smeri, ki jo je s serijo svojih mo-

³⁰ Badian 1992, 187.

³¹ Badian 1992, 190.

³² Finley 1967, 56.

³³ Arnold 1992, 56.

³⁴ Tj. *fallacious arguments*; Arnold 1992, 57.

numentalnih razprav zastavila J. de Romilly, v zadnjem času pa jo je povzela in še razširila V. Hunter.³⁵ Eno najpomembnejših opažanj J. de Romilly v delu *Histoire et raison chez Thucydide* je tesna prepletenost govornih partij z narativnimi partijami, ki govorom neposredno sledijo.³⁶ Argumenti, predstavljeni v govorih, pogosto predvidevajo dogodke, do katerih potem dejansko pride v narativnih partijah, ki sledijo govoru. To razmerje med λόγοι in ἔργα, ki seveda nikakor ni naključno, je J. de Romilly ugotavljala in analizirala npr. pri obdelavi Arhidamovega govora 2,11, ki je eden najlepših primerov vzpostavljanja tega razmerja λόγοι – ἔργα.³⁷

S sklepom J. de Romilly, ki ga je objavila tudi v svoji razpravi *L' utilité de l'histoire selon Thucydide*,³⁸ se lahko le strinjamo: govori (npr. Arhidamov govor 2,11 in Periklov govor 2,13) ustvarjajo posebno perspektivo na (splošnejše) *resnice* o človeških čustvih in reakcijah, obenem pa tudi oblikujejo podobo posameznika, ki s takšnimi argumenti nastopa.

Problematico, na katero je opozorila J. de Romilly, je v svojem delu *Thucydides, the Artful Reporter* naprej razvijala V. Hunter. V svojih opažanjih je šla še bistveno dlje; njena končna ugotovitev, s katero bi se le s težavo strinjali, je, da so Tukididovi λόγοι pravzaprav derivati ἔργα; ta trditev sama po sebi še ne bi bila tako sporna, če bi jo Hunterjeva aplicirala zgolj na tiste primere, pri katerih govorniki (podobno kot Arhidam v govoru 2,11) v okoliščinah, ki bi terjale konkretne argumente, nastopijo s splošnimi argumenti; takšen primer je denimo Arhidamovo razmišljanje o ὄργη v okoliščinah (prvi vpad peloponeške vojske v Atiko), ki bi morda terjale konkretnejše argumente. Hunterjeva, ravno nasprotno, ta pristop aplicira na vse primere govorov; po njenem mnenju gre za model, ki se ga je Tukidid držal pri sestavljanju vseh govorov.

To pa se zdi nesprijemljivo, saj je jasno, da vsi govori še zdaleč ne predstavljajo enake situacije; za nekatere govore, kot je denimo Formionov govor 2,90, ki v nekaterih postavkah popolnoma predvidi

³⁵ Zlasti v delu *Histoire et raison chez Thucydide* (Paris, 1967²) in v razpravi *L' utilité de l'histoire selon Thucydide* (Genève, 1956); V. Hunter je temo še razširila in dodatno obdelala v delu (razširjeni doktorski disertaciji) *Thucydides, the Artful Reporter* (Toronto, 1982).

³⁶ V duhu teh opažanj (ki jih je na vsak način treba sprejeti), imenujem narativne partije, ki sledijo govorom, »avtorjev komentar« – v smislu stališča, ki ga avtor z dispozicijo argumentov lahko zavzame do argumentov izpostavljenih v govorih.

³⁷ O tem gl. G. Pobežin, »Komplementarni govori pri Tukididu«. Ljubljana, 2003, str. 72ss.

³⁸ de Romilly, 1956.

poglavitne poteze prihodnjega spopada, je takšen sklep sicer možen. Toda pri Demostenovem govoru 4,10 je situacija pravzaprav obratna, saj govornik izhaja iz stanja, ki ga je sam vzpostavil. V takšni situaciji pa se poenoteni pristop k razlagi govorov, kakor ga ponuja V. Hunter, ne zdi več primeren.

Ob vsem tem pa Hunterjeva ni ponudila ustrezne razlage za tiste govore, ki so zgoščeni zgolj na notico in zavzemajo le obseg enega ali dveh odstavkov;³⁹ tudi pri teh »govorih« ni prave »modelne situacije«. V luči Pellingovega predloga za razlago metodološkega poglavja (*umbrella description* – gl. spodaj) se torej zdi razmeroma upravičeno, da pristop Hunterjeve vsaj delno zavrnamo.

Pri celotnem vprašanju zgodovinskega jedra v Tukididovih govorih in avtorjeve kredibilnosti je seveda kritičnih več različnih aspektov, med njimi tudi ta, da je Tukidid v svoje delo vključil samo govore, ki jih poznamo, ostalih (ki so brez dvoma bili govorjeni) pa ne; Goldhill⁴⁰ se upravičeno sprašuje, zakaj je Periklov pogrebni govor v 2. knjigi (2,35–46) edini primer pogrebnega govora, čeprav je bil pogrebni govor običajen vsakoletni dogodek. Takšna in podobna vprašanja bi seveda lahko zastavljali v neskončnost: zakaj pri Periklovem govoru v 1. knjigi (1,140–144) ni nobenih nasprotnih argumentov, čeprav je jasno nakazano, da so na skupščini nastopili tudi govorniki (med njimi nedvomno tudi predstavniki Periklovih političnih nasprotnikov)? Dejstvo je, da to nikakor ne bi bil (politično) nepomemben aspekt, ne v oziru celotnega peloponeškega konflikta in še toliko manj za atensko lokalno politiko. Tega seveda tudi ne moremo pojasniti s »τὰ δέοντα«; takšno *krajšanje* v funkciji zgoščevanja pripovedi, omejene na bistveno, bi bilo nesprejemljivo. Zelo tehtno vprašanje bi bilo tudi denimo, zakaj je Tukidid nekatere govore položil v usta kolektivu govornikov (Atenci v govoru 1,73–78, Korinčani v govoru 1,68–71 in v govoru 1,120–124, itd.), čeprav je jasno, da je v imenu kolektiva nastopil posameznik. Nepomembnost tega posameznika namreč zopet ni noben razlog, da ga avtor ne bi omenil – zelo številni so namreč ravno primeri, ko govori tudi popolnoma anonimna oseba (npr. pogovor med atenskim zaveznikom in spartanskim ujetnikom, 4,40,2).

Zanimiv pogled, ki ga ob tem vprašanju vsekakor velja omeniti, je ponudil Finley, ki je s primerjavo podobnosti med mislimi v Evripidovih

³⁹ Npr. pogovor med atenskim zaveznikom in spartanskim ujetnikom 4,40,2; pri takšnih primerih se dejansko zdi edina možna razlaga za namembnost govora tista, ki jo je ponudila J. de Romilly (gl. zgoraj).

⁴⁰ Goldhill, 2002.

tragedijah in Tukididovi *Peloponeški vojni*⁴¹ določil prevladujoče ideje in formulacije, ki so bile prisotne v atenskem intelektualnem prostoru v prvih letih peloponeške vojne⁴²; čeprav naj bi po Finleyevem mnenju Tukidid svojo *zgodovino* sestavljal šele po l. 404, kar torej pomeni, da tudi »njegovi govorniki« govorov v njegovem delu niso dejansko govorili – vsaj ne v takšni obliki –, pa naj bi bilo gotovo vsaj to, da *bi* ali *morda* so tako govorili, ker nekatere misli in formulacije v njihovih govorih odražajo duha njihove dobe.

Kaj torej lahko pričakujemo od Tukididovega »metodološkega« poglavja 1,22? Pellingov⁴³ argument, ki ga brez težav lahko sprejmemo, je, da je v poglavju 1,22 Tukidid sestavil »krovni opis« različnih tehnik,⁴⁴ ki jih je uporabljal pri vključevanju govorov v glavno pripoved; skupni imenovalc teh tehnik je, kakor ugotavlja tudi Connor⁴⁵, znanstveni pristop, oz. bolje rečeno, *natančnost* (ἀκριβεία) njegovih zgodovinskih raziskav in ambicija, da bi to natančnost v svojem delu tudi čim jasneje prikazal. Glede na zelo različno snov, ki jo je Tukidid moral obdelati za svoje govore, je povsem jasno, da tudi njegov pristop ni mogel biti pri vseh govorih enak; nekatere govore je slišal sam,⁴⁶ pri nekaterih se je moral zanašati na poročila. Pri slednjih je včasih moral upoštevati »izpovedbo« več različnih virov, katerih informacije so bile morda stare že nekaj let; v nekaterih primerih, npr. pri celotni epizodi o sicilski ekspediciji (6,1–7,87), je bila večina udeleženi že leta na prisilnem delu v rudnikih; vsekakor so bili vsi najpomembnejši akterji na atenski strani, Nikias, Demosten in Lamahos, že davno mrtvi.

⁴¹ Finley, 1967.

⁴² Vprašanje »avtentičnosti« Tukididovih govorov je seveda tudi vprašanje, kdaj jih je avtor sestavljal. Čeprav je Tukidid sam izjavil, da je s pisanjem svoje *zgodovine* začel takoj ob začetku vojne (1,1,1), se mnogi poznavalci (Finley, Gomme) raje nagibajo k teoriji, da je bilo vse, kar je nastalo pred letom 404 pr. Kr., v obliki grobih zapiskov, ki jih je avtor urejal kasneje.

⁴³ Pelling, 2000.

⁴⁴ »... an umbrella description of different procedures ...«; Pelling 2000, 117.

⁴⁵ R. Connor, uvod v Crawleyev prevod *Peloponeške vojne* (*History of the Peloponnesian War*. Translated by Richard Crawley, ed. by W. Robert Connor. London – Vermont, 1993).

⁴⁶ Vsekakor ni razloga za sklep, da govorov, ki so jih govorili govorniki v Atenah, Tukidid vsaj v času, ko je tam še živel (torej predvidoma do leta 424 pr. Kr., ko je prevzel strategijo), ne bi mogel slišati; dvome, ki so jih nekateri izrazili glede vprašanja *zgodovinske verodostojnosti* zlasti v zvezi s Periklovimi govori, je s tem argumentom nemogoče pojasniti; glede na izpričani zgodovinski interes, ki naj bi ga avtor gojil vse od začetka peloponeške vojne (1,1,1: ... ἀρχαίμενος εὐθύς καθυσταμένους [sc. τοῦ πολέμου] ...), se zdi malo verjetno, da bi zamudil tako pomembne dogodke, kot je ravno sporni Periklov govor 1,140–144, ki ima izjemno politično težo, ali npr. Periklov pogrebni govor.

Na vse dvome o zgodovinskem jedru v Tukididovih govorih in vsa vprašanja o avtorjevi metodi krajšanja teh govorov se morda zdi še najbolj tehtno odgovoriti z novimi vprašanji, ki si jih zastavlja tudi Woodman:⁴⁷ koliko današnjih zgodovinarjev, ki naj bi imeli toliko skupnega s Tukididom, bi v svoje razprave vključili tako obsežne govore, kot jih je Tukidid?⁴⁸ Ali še bolje: koliko Tukididovih sodobnikov (in njegovih zgodovino pisnih naslednikov) je v svoja dela vključevalo takšne govore, v katerih bi si avtor prizadeval za ἀκριβεία kot lasten zgodovino pisni koncept? Na to vprašanje odgovarja že Polibij s kritiko (v »metodološki« 12. knjigi) Timaja, Filarha, Sosila idr. zgodovino piscev, ki so v pripoved vključevali fiktivne govore. Med rimskimi avtorji se je celo Tacit, ki je eden najbolj angažiranih zgodovino piscev, vzdržal *verbatim* reprodukcije govorov.⁴⁹

Razprava o historičnem jedru v Tukididovih govorih torej morda res ne vodi nikamor; argumentov, ki jih predstavljajo različni avtorji iz »nasprotnih taborov« ni mogoče ne sprejeti ne pobiti v celoti. Toda obenem ni nobenega dvoma, da je Tukidid s svojim delom, zasnovanim na temeljitim, kritičnem zbiranju in razvrščanju podatkov, ubral revolucionarno znanstven, historično naravnani pristop; to je še toliko večjega pomena, ker je s tem popolnoma pretrgal z dotedanjo zgodovino pisno tradicijo – in to v času, dodaja Pelling, ko bi poslušalstvo, vajeno epskih pesnikov, logografov in Herodota, pristalo tudi na bistveno manjše prizadevanje za historično natančnost.⁵⁰

Dokončen odgovor na takšna vprašanja je nemogoč – predvsem zato, ker bi mejil na čisto špekulacijo. Ob teh vprašanjih pa se kljub vsemu lahko vsaj delno zadovoljimo z argumentom, da ima selekcija, predvsem pa dispozicija govorov odločilen pomen za sooblikovanje avtoritete – tj. avtoritete avtorja kot *pripovedovalca* in avtoritete njegovih akterjev. Avtor kot pripovedovalec namreč *svojo* avtoriteto konstituira predvsem s selekcijo med tem, kar pove ali zamolči ter z dispozicijo svoje snovi za željeni učinek, avtoriteto *svojih akterjev* pa s selekcijo argumentov (τὰ δέοντα) in pozicija, ki jo uživajo v razmerju do občinstva in drugih govornikov.

Eden od razlogov, da je stališče o zgodovinskem jedru v Tukididovih

⁴⁷ Woodman 1988, 13.

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ Edini zgodovino pisec, ki je v svoje delo vključeval cele govore, je bil Katon – in še pri teh je treba omeniti, da so bili to *njegovi* govori; Liv., *Ab urbe condita* 45,25,3: *Plurimum causam eorum [sc. Rhodiorum] adiuvit M. Porcius Cato, qui, asper ingenio, tum lenem itemque senatorem egit. non inseram simulacrum veri copiose, quae dixerit, referendo: ipsius ratio scripta extat, Originum quinto libro inclusa.*

⁵⁰ Pelling 2000, 118.

govorih tako težko sprejemljivo, je predvsem zgodovinopisna tradicija, ki je sledila Tukididu; pomanjkanje zaupanja sodobnega bralca v »verodostojnost« antičnih zgodovinopiscev je namreč povsem na mestu, kar zadeva zgodovinopisce kasnejšega obdobja.

Kakor opozarja Wiseman,⁵¹ je prvi postulat *Peloponeške vojne*, ki ga je avtor sam tako eksplicitno izrazil v pogl. 1,22, namreč *akríbeia* (ἀκρίβεια τῶν λεχθέντων), in prek katerega se v tradicijo Tukididovega zgodovinopisja umešča tudi Polibij, za oba zgodovinopisca povsem samoumevno stvar *sodobnega zgodovinopisja*; le slednje seveda omogoča koncept *historía* v smislu empirične raziskave podatkov;⁵² ta koncept pa se je seveda izkazal za povsem nemogočega pri analitični zgodovini.⁵³

Pri vprašanju avtorjeve »kredibilnosti«, tj. njegovega koncepta čim večje natančnosti (*akríbeia*) v njegovih historičnih prizadevanjih (*historía*), se torej lahko vsaj delno naslonimo na Wisemanovo razmišljanje o (Polibijevem) »konceptualnem spletu« *resnice, podrobnosti in zgodovinskega pomena*⁵⁴ kot osnovnem konceptu sodobne zgodovine, ki pa od Polibija seveda vodi le k Tukididu. Pisec sodobne, preiskovalne (forenzične) zgodovine (kvečjemu polpreteklega obdobja), kakor je denimo Polibij, oziroma v tem primeru Tukidid, svojo »kredibilnost« črpa iz preverljivosti argumentov; lahko se namreč vpraša, *kako* so njegovi viri prišli do informacij, po katerih jih sprašuje⁵⁵ in se prepriča, da ne gre le za bežne in naključne podatke, temveč pravo zgodovinsko izkušnjo.

Enako kot pri vprašanju *zgodovinskega jedra* v Tukididovih govorih (nasploh) velja tudi za njegovo tehniko razpostavljanja govorov v antilogijske oz. komplementarne sklope; pri vprašanju Tukididovih antilogij oz. antilogijskih sklopov je zopet najbolj problematična ravno zgodovinopisna tradicija, ki je Tukididu sledila in je podedovala njegov koncept, ne da bi ga dejansko skušala razumeti. Govori imajo pri Timaju, denimo, že zgolj vlogo retoričnih vložkov, ki pripomorejo k privlačnosti besedila; Polibij te »antilogijske« govore doživlja kot šolske govorniške vaje, pri katerih dva govora predstavljata klasično šolsko situacijo, v kateri je pričakovati, da bo vsak od govornikov, udeleženih v tem govorniškem *agonu*, zavzel svojo pozicijo, *za* ali *proti*.⁵⁶

Višek takšnega pristopa k vstavljanju retoričnih vložkov v zgodovino

⁵¹ Wiseman, T. P. *Lying Historians: Seven Types of Mendacity. V: Lies and Fiction in the Ancient World*. Ed. by Ch. Gill and T. P. Wiseman. Exeter, 1993, pp. 122–146.

⁵² Ta koncept Tukidid razvija v poglavju 1,22,1, Polibij pa v »konceptualni« 12. knjigi; 12,28,8–10.

⁵³ Wiseman (1993), 144.

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Polibij 34,1,1: ... κατὰ μέρος, εἰς ἀμφοτέρα τὰ μέρη, παράθεσις ...

vinsko delo lahko najdemo npr. v Dionovi *Rimski zgodovini*, pri kateri v obliki šolske *suazorije* nastopita Mecenat in Agripa. Govora predstavljata klasičen »tukididovski«⁵⁷ antilogijski sklop (če odmislimo popolnoma »ne-tukididovsko«⁵⁸ okoliščino, da govora zavzemata praktično celo 52. knjigo Dionove *zgodovine*); govornika – *dramatis personae* – govorita na isto temo (dilema med republiko, ki jo zagovarja Agripa, oz. monarhijo, za katero se zavzema Mecenat), vendar vsak s svojega stališča. Argumenti so verjetni in sprejemljivi – predvsem zato, ker so ugotovljeno in priznано Dionovi in odražajo njegove notranje dileme.

Skratka, celo s pozicije nekoga, ki kot prevladujoči koncept v Tukididovih govorih zagovarja popolno avtorjevo intervencijo (*free compositioner*), bi bilo povsem mogoče, da bi »antilogijski sklop«, v katerem sodelujeta Agripa in Mecenat, sestavil Tukidid.

Največja napaka, ali – bolje rečeno –, najbolj nezgodovinski moment Dionovega »antilogijskega sklopa«, zaradi katerega celotna suazorija nima praktično nobene zgodovinske vrednosti, je namreč dejstvo, da sta oba lika, tako Agripa kot Mecenat, neverjetno ploski figuri, ki kot akterja Dionove *zgodovine* ne ustrezata svoji dejanski podobi; Dionov Agripa se v pričujoči suazoriji goreče zavzema za republiko (δημοκρατία), kljub svoji priznani zgodovinski podpori Oktavijanu.

Eden ključnih problemov pri preučevanju Tukidida torej izhaja, kakor se je izrazil Gomme⁵⁷, iz pomanjkanja razumevanja – namreč pomanjkanja razumevanja v zgodovinopisni tradiciji. Tukididov koncept zgodovinopisnega ustvarjanja, ki ga njegovi sodobniki in nasledniki vse do Polibija niso prav razumeli, je namreč temeljil na principih, ki so bili v danem času pravzaprav revolucionarni. Morda največji preskok je bil ravno v tem, da je Tukidid v svojo *zgodovino* dovolil vdor drugih vplivov iz sočasnih intelektualnih krogov;⁵⁸ eden najmočnejših vplivov, ki je opazen predvsem v Tukididovi metodi, pa je forenzično govorništvo.

Vprašanje je seveda, *koliko* Tukidid dejansko dolguje vplivu Gorgijeve sofistike;⁵⁹ nekatere partije, npr. dialog z Melijci v 5. knjigi, so sicer z njo prežete, vendar se je avtor do takšne filozofije, izražene v govorih, zlahka distanciral – prav zato, ker gre za govorne partije. Toda ob tem je jasno, da Tukidid vsaj dve metodi dolguje forenzičnemu govorništvu: zbiranje in sporočanje gradiva določenemu občinstvu v posebni obliki, namreč v govornih sklopih.

Razporeditev govorov za maksimalni učinek, ki je več kot očitno hotena poteza, je brez dvoma treba pripisati vplivu forenzičnega go-

⁵⁷ Gomme 1951, 80.

⁵⁸ Finley, 1967.

⁵⁹ Plant 1999, 63.

vorništa. Toda kako daleč lahko prodremo s tem stališčem? Princip Gorgijevih *tékhnai*, tj. njihova paradigmatična funkcija, ki temelji na odsotnosti karakterizacije govornikov, na izbiri splošnih in ne konkretnih argumentov ter na usklajevanju nasprotnih argumentov, je brez dvoma vplivala na Tukidida, zlasti prek Antifonta. O Antifontu Tukidid naklonjeno spregovori v pogl. 8,68; zaradi tega ga mnogi uvrščajo med njegove učitelje, kar pa ni preverjeno. Zlasti s svojimi *tetralogijami* bi Antifont v resnici lahko vplival na Tukidida, predvsem z zelo premišljeno argumentacijo in metodo, ki bralca/poslušalca usmerja k vnaprej določenim sklepom. Vendar pa ob tem ne smemo zanemariti dejstva, da je Tukidid znotraj posameznih antilogijskih sklopov predstavil tudi štiri in več različnih stališč, pri katerih je bistveno težje priti do tistega argumenta, ki bi zlahka prevladal nad ostalimi argumenti (ὁ κρείσσων λόγος).

Vsekakor pa o Gorgijevih *tékhnai* oz. forenzičnem govorništvu ne moremo razmišljati kot o absolutnem izhodišču za komplementarne govore, ki se poleg predstavljanja različnih mnenj tudi vsebinsko dopolnjujejo; pri razglabljanju o antilogijah (in še toliko bolj o komplementarnih sklopih) kot »gorgijevski« kategoriji ne moremo mimo nekaterih pomislekov. Zlasti v okviru prepričanja o prirejanju *lógoi* iz *érga*, v katerega bi se zelo dobro vklopil tudi princip forenzičnega govorništva, moramo izraziti resne dvome; pri sklopih nekaterih govorov (npr. Nikijev Govor 7,61–64, Gilipov govor 7,66–68 in Nikijev govor 7,69,2) je avtor sicer s pomočjo razvrščanja in celo prirejanja argumentov v prvi situaciji ustvaril ὁ κρείσσων λόγος za eno udeleženo stran, potem v naslednji situaciji to metodo popolnoma obrnil v prid drugi strani. Pri taki »zlorabi metode« namreč avtor resno tvega, da bo bralec manipulacijo preprosto spregledal.

LITERATURA

- ARNOLD, P. E. *The Persuasive Style of Debates in Direct Speech in Thucydides*. Hermes 120 (1992), 44–57.
- BADIAN, E. *Thucydides on Rendering Speeches*. Ath 80 (1992), 187–190.
- BADIAN, E. *Form Plataea to Potidaea*. Baltimore, 1993.
- CAWKWELL, G. *Thucydides and the Peloponnesian War*. London, NY, 1997.
- FINLEY, J. H. *Euripides and Thucydides. V: Three Essays on Thucydides*. Cambridge (Mass.), 1967.

- GOMME, A. W. *A Historical Commentary on Thucydides* (5 vols.). Oxford, 1950–1981.
- GRANT, M. *Greek and Roman Historians. Information and Misinformation*. London; New York, 1995.
- HUART, P. *Le vocabulaire de l'analyse psychologique dans l'oeuvre de Thucydide*. Paris, 1968.
- MARINCOLA, J. *Greek Historians*. Oxford, 2001.
- MOLES, J. L. *Truth and Untruth in Herodotus and Thucydides. V: Lies and Fiction in the Ancient World*. Ed. by Ch. Gill. And T. P. Wiseman. Exeter, 1993.
- PELLING, C. *Literary Texts and the Greek Historian*. New York, 2000.
- PLANT, I. M. 1999. *The Influence of Forensic Oratory on Thucydides' Principles of Method*. CQ 49/1 (1999), 62–73.
- PROCTOR, D. *The Experience of Thucydides*. Warminster, 1980.
- ROKEAH, D. *Τὰ δέοντα περὶ τῶν ἀεὶ παρόντων – Speeches in Thucydides: Factual Reporting or Creative Writing?* Ath 60 (1982), 386–401.
- ROMILLY, J. de. *L'utilité de l'histoire selon Thucydide. V: Histoire et historiens dans l'antiquité. Sept exposés et discussions par Kurt Latte, Jacqueline de Romilly, et al.* Genève, 1956.
- ROMILLY, J. de. *Histoire et raison chez Thucydide*. Paris, 1967².
- WEST, W. C. *A Bibliography on Scholarship on the Speeches in Thucydides 1873–1970. V: The Speeches in Thucydides. A Collection of Original Studies With a Bibliography*. Edited by Philip A. Stadter. Chapel Hill, 1973.
- SCHWARTZ, E. *Das Geschichtswerk des Thukydidēs*. Bonn, 1919.
- WILSON, J. 1982. *What does Thucydides claim for his Speeches?* Phoenix 36 (1982), 95–103.
- WISEMAN, T. P. *Lying Historians: Seven Types of Mendacity. V: Lies and Fiction in the Ancient World*. Ed. by Ch. Gill and T. P. Wiseman. Exeter, 1993.
- WOODMAN, A. J. *Preconceptions and Practicalities: Thucydides. V: Rhetoric in Classical Historiography. Four Studies*. London, 1988.

Λόγοι και ἔργα: Thucydides and His Speeches

Summary

The paper deals with some problems posed by the study of speeches in Thucydides' *History of the Peloponnesian War*, especially those that result from seeking the so-called historical truth. The historical value of the speeches, which show the unmistakable influence of forensic oratory, has been subject to various interpretations. The efforts seem to be

epitomised by the search for an adequate explanation of the so-called “methodological” chapter 1.22, especially the sentence 1.22.1, which has been identified as the most crucial for a proper understanding of Thucydides' use of speeches: ὡς δ' ἂν ἐδόκουν μοι ἕκαστοι περὶ τῶν ἀεὶ παρόντων τὰ δέοντα μάλιστα εἰπεῖν, ἐχομένῳ ὅτι ἐγγύτατα τῆς ζυμπάσης γνώμης τῶν ἀληθῶς λεχθέντων, οὕτως εἴρηται.

It seems absolutely imperative that this sentence be understood as an authorial manifesto, a statement of the use and arrangement of speeches in the work. To deny the author even the minimum of historical ambition in the speeches included, thus reducing the entire account to a work of largely fictional value, seems highly inadequate.

The paper therefore contends that, while there is no actual proof that the speeches available to the reader were recorded in their spoken form (in fact, judging from the term τῆς ζυμπάσης γνώμης, their length may well have been adapted to the needs of a historical narrative), there is similarly no ground for denying their basic historical substance.

Naslov:

mag. Gregor Pobežin

Obirska 13

SI-1000 Ljubljana

e-mail: gregor.pobezin@guest.arnes.si